

О. М. Миколенко

*д.ю.н., професор, професор кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 2617-VIII від 22 листопада 2018 року [1], якій набрав чинності 01 липня 2020 року, було введено в дію законодавство щодо кримінальних проступків та нарешті запрацювала така форма досудового розслідування – як дізнання (Глава 25 КПК України) [2]. За своїм змістом та суттю запропонований процесуальний порядок розслідування кримінальних проступків повертає нас до протокольної форми досудової підготовки матеріалів справи, яка була передбачена в КПК 1960 року, або принаймні дуже схожий на неї.

Метою введення цього інституту кримінального процесуального права є швидке розслідування та розгляд кримінальних проступків, значна економія процесуального часу та зменшення навантаження на всіх учасників кримінального процесу. Особливо такі законодавчі зміни покликані розвантажити слідчих, які замість розслідування кримінальних проступків, сконцентрують свою увагу на розслідуванні інших, більш тяжких злочинів, адже такі проступки розслідуватимуть дізнавачи. Згідно п. 4-1 ст. 3 КПК України, дізнавач – це службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, у випадках, установлених Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків. Згідно Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України від 20.05.2020, на підрозділи дізнання покладаються такі завдання: захист особи, суспільства та держави від кримінальних проступків; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; забезпечення

швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних проступків, віднесених до підслідності органів Національної поліції України; забезпечення відшкодування фізичним і юридичним особам шкоди, заподіяної кримінальними проступками; виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних проступків, і вжиття заходів щодо їх усунення [3].

Але незважаючи на такі позитивні моменти, на наш погляд, є багато суперечливих, недостатньо врегульованих, навіть спірних питань щодо затримання особи, повідомлення особи про підозру, строки дізнання, їх продовження, які потребують подальшого законодавчого врегулювання. Отже розглянемо більш докладно окремі з них.

Затримання особи: уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин *лише за умови*, що ця особа:

- відмовляється виконувати законну вимогу уповноваженої службової особи щодо припинення кримінального проступку або чинить опір;
- намагається залишити місце вчинення кримінального проступку;
- під час безпосереднього переслідування після вчинення кримінального проступку не виконує законних вимог уповноваженої службової особи;
- перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння та може завдати шкоди собі або оточуючим (ст. 298-2 КПК України).

Тобто затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок за наявності *підстав*, передбачених ч. 1 та ч. 2 ст. 208 КПК, можливе *лише* за наявності *умов*, визначених у ч. 1 ст. 298-2 КПК України. Таким чином, відсутність цих умов, навіть при наявності підстав, робить затримання особи незаконним.

Строки затримання також викликають більше питань, ніж відповідей. Так, затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, здійснюється:

- не більш як на три години з моменту фактичного затримання;

- до сімдесяти двох годин – за умов, передбачених п. 1-3 ч. 1 ст. 298-2 КПК України, та з дотриманням вимог ст. 211 кодексу;
- до двадцяти чотирьох годин – за умови, передбаченої п. 4 ч. 1 ст. 298-2 КПК України [2].

Чи входить строк затримання на 3 години до строків затримання на 24 та на 72 години або є окремим строком затримання – законодавець відповіді не надав.

Наступним незрозумілим моментом є питання суб'єктів, які мають право здійснити затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок. Так, ч. 1 ст. 298-2 КПК закріплює: *«уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку, у випадках, ...»*, а вже ч. 3 цієї ж статті наголошує: *«уповноважена службова особа, яка здійснила затримання, та дізнавач повинні негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підстави затримання...»*. Крім того, у ст. 40-1 КПК України законодавець передбачив як повноваження дізнавача лише *обшук затриманої особи*, але не затримання особи. Отже, виникає питання: яка саме службова особа – *«уповноважена особа»* чи *«дізнавач»* має право затримувати особу? У зв'язку з цим відкритим залишається і питання оформлення законного затримання, передбаченого ст. 207 КПК України, тобто затримання потерпілими, свідками, перехожими або іншими свідомими громадянами особи, яка вчинила кримінальний проступок. Тобто хто саме повинен складати протокол затримання, здійснювати обшук затриманої особи і здійснювати інші процесуальні дії, які пов'язані з затриманням?

Строки дізнання: строки дізнання розпочинають свій відлік з дня повідомлення особі про підозру, проте законодавець, чомусь забув зазначити строк дізнання з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до повідомлення особі про підозру. Якщо щодо нетяжких, тяжких та особливо тяжких злочинів такі строки зазначаються у ч. 2 ст. 219 КПК, то щодо кримінальних проступків такої норми в КПК немає. Вважаємо, що закріплення місячного строку розслідування кримінального проступку з моменту внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення особі про підозру – є достатнім та розумним строком, якій дасть можливість реалізувати основне завдання кримінального провадження щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

Ще одним цікавим моментом є можливість органу дізнання провести невідкладні дії ще до внесення відомостей до ЄРДР. Зокрема, відібрати пояснення, провести медичний огляд, отримати висновки спеціаліста, зняти показання з технічних приладів для відео- та фотозйомки, вилучити знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, які є безпосереднім предметом кримінального проступку або були виявлені під час затримання особи, особистого огляду чи огляду речей. Однак такий порядок на практиці буде позитивним тільки за умови відсутності фальсифікацій та зловживань з боку дізнавачів.

Це далеко не всі спірні питання, неузгодженості та протиріччя щодо інституту кримінальних проступків, які найближчим часом законодавець буде змушений врегулювати з урахуванням практики застосування цього інституту.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України № 2617-VIII від 22.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>. (дата звернення: 22.03.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 22.03.2021).
3. Положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.05.2020 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0491-20#Text>. (дата звернення: 22.03.2021).